

Umetnička organizacija, kuda.org
Transkript razgovor sa Dean Zahtila – Labin Art Express
Labin, mart 2019.

Inicijacija osnivanja LAE i okolnosti u kojima se pokreću aktivnosti

Dean Zahtila: *Labin Art Express* je osnovan 1991. godine, ali njegovi koreni idu malo dublje u prošlost. Da budem iskren, jednostavno iz nekakve potrebe da se s nečim bavimo u vrijeme kad je svaki dan bilo zamračenje ulica i celog grada, i jedino što je prikazivano na TV-u su scene iz rata. Mi smo imali neodoljivu potrebu da se bavimo kulturom i umjetnošću, i odlučujemo se uspostaviti, na jedini mogući formalno pravni ustroj organizovanja (udruživanja) grupe građana u svrhu zajedovoljenja njihovih potreba u kulturi i umetnosti je bilo Kulturno Umetničko Društvo (KUD). Tada je zapravo *Labin Art Express* i osnovan kao *KUD Labin Art Express*. I danas mi dobijamo pozive na razne folklorne festivale po celoj Evropi, jer u to doba se smatralo da kulturno umjetničko društvo se može baviti isključivo tradicionalnom kulturom, a ne suvremenom kulturom, a još manje umjetnošću. *Labin Art Express* je nastao na inicijativu nas dvoje (Krešimir Farkaš i Dean Zahtila), ali tada, da bi se registriralo Kulturno Umetničko Društvo, bilo potrebno deset ljudi. Morali smo imati deset potpisa. Ne bih navodio sve, naveo bih još samo jednu osobu, a to je bio Graziano Kiršić koji je tad bio direktor srednje škole Mate Blažina u Labinu, i kasnije je bio jedan od prvih načelnika za kulturu Istarske županije kao naš član, član *Labin Art Expressa*. On nije baš razumeo to što mi želimo i naš pogled na svet, pogotovu nije razumeo kakvu umjetnost mi želimo da radimo, ali uvek nam je govorio da on to oseća. On nam je verovao. Da sve što mi pričamo i pišemo i tako dalje, da želimo to stvarno i napraviti. Zahvaljujući tome, uz njegovu veliku veliku pomoć, pored pomoći Vesne Girardi-Jurkić, smo mi tu sada gde jesmo.

Odmah izlazimo sa manifestom i sa projektom zašto smo mi osnovani - da ovaj prostor pretvorimo u kulturni centar. I ne samo ovaj prostor, nego i ceo rudnik, da postane *rudnik kulture*. Mi odmah izlazimo, i već 1992. imamo izložbu gdje predstavljamo ceo projekt kroz umetničke radove, neku našu umjetničku viziju šta bi hteli da se dešava u tim prostorima. U početnoj fazi su najbitnija tri čoveka za LAE, ja (Dean Zahtila), Krešimir Farkaš i Graziano Kiršić.

Te 2005. smo promenili (KUD), nakon što se 1998. promenio zakon o udrugama. Bili smo kulturno umjetnička udruga (KUD), a 2005. smo sve promenili u *Udruga Labin Art Express*. Jer naše područje delovanja više nije samo kultura i umetnost. Mi se bavimo i politikom i imali smo i gradskog odbornika u Gradskom veću grada Labina, četiri godine. Hteli smo nastaviti, ali smo odustali jer nemamo dovoljno ljudi. Premali je to grad da bi mi našli ljude koji će se baviti sa svim tim čime smo se mi želeli baviti.

Radio kao taktički medij i instrument vidljivosti

Dean Zahtila: 1993/92. godine podnosimo zahtev (za dozvolu za emitovanje), i 1993. godine pokrećemo *Radio Labin Art Express* koji je bio smešten ovde, u ovom kompleksu gdje smo sad, u Labinu u *Kulturnom centru Lamparna*. Da bi se uspostavio radio, morali smo biti pravna osoba

ili firma. Tada je Kulturno umjetničko društvo KUD tretirano isto tako, kao pravni subjekt i mi smo se prijavili na konkurs, i dobili smo koncesiju za radijsku postaju koja je 24h na dan puštala samo glazbu. I vjesti smo prenosili isključivo od inozemnih servisa Deutsche Welle, BBC, Voice of America. Počeli smo emitiranjem 1993. kada je bio najžešći period rata na području drage naše bivše SFRJ. Puštali smo i srpske bendove isto, meni je srpski bend isto kao i engleski bend, a to što su oni (Srbi/Hrvati) bili u ratu, nisam ja bio u ratu. I već negdje 1995. godine nam zabranjuju emitiranje. Mi nastavljamo sa emitiranjem još 6 meseci, i tada smo, zahvaljujući jednoj osobi iz tadašnjeg Ministarstva pomorstva, prometa i veza, dobili obavest da će vlast upasti sa policijom i da će nam zapleniti kompletnu opremu. Tada smo stvarno sami odlučili, bolje da mi prekinemo i da sakrijemo svu tu opremu i da je sačuvamo. I morali smo u februaru 1996. prekinuti sa emitiranjem.

Načini finansiranja, razvoj organizacije, prostora i programa

Dean Zahtila: Tada je EU tražila pripadnike opozicione strane u Hrvatskoj, disidente prema postojećoj vlasti, zbog čega smo bili 2-3 puta gosti Evropskog parlamenta i oni su nam ponudili podršku. Tako da smo uz njihovu pomoć dobili novac, odnosno jedan deo potrebnog novca, ne sve, za izgradnju *KC Lamparna* u Labinu.

Godine 1993. smo prvi put sklopili ugovor s Gradom Labinom za ovaj prostor, u koji smo ušli odmah 1991. Osim prvog motiva da se bavimo kulturom i umjetnošću, drugi poriv mog saradnika Krešimira Farkaša i mene je bio taj da stvarno zaštitimo i revitaliziramo te prelepe prostore koji su u samom centru Labina, jer ovog donjeg grada Podlabina pa sve do rudnika nije ni bilo. Ovde je ispod starog grada bila samo prazna livada na kojoj je nastalo rudarsko okno, koje mi zovemo šaht, po Nemačkoj reči „schacht“. Bili smo suknuti snagom i lepotom tih prostora, pa smo rekli - *ovo je naše!* I već 1992. mi smo osmislili projekat *KC Lamparna* i predstavili ga u vidu jedne kolektivne multimedijalne izložbe u Muzeju savremene umetnosti u Zagrebu, još dok je muzej bio u Starom gradu.

Puno nam je u početku pomogla tadašnja ministarka kulture, Vesna Girardi-Jurkić, što je apsurd s jedne strane, ali sa druge strane i nije, jer je ona tad bila jedna od najžešćih HDZ-ovaca (Hrvatska Demokratska Zajednica) i jedan od najbližih suradnika Franje Tuđmana, ali je isto tako bila i istrijanka. Zato nas je uvek molila da nikad ne ističemo njenu potporu, ali, u suštini, ona nam je sredila da mi dobijemo ove prostore.

Bez Graziana Kiršića bi smo jako teško sklopili ugovor sa gradom, koji je za nas bio jako povoljan, jer mi 20 godina nismo ništa plaćali. Što je uredu jer smo mi ulagali u prostor. Od nekih 5 miliona Kuna koliko je do sada uloženo u ovaj centar, grad je sve ukupno uložio 200 tisuća Kuna ili tako nešto. Ovo je gradska zgrada i onda je trebalo da barem ulože u neke stvari - uložili su u sanaciju krova. Pošto je to bila velika površina, ipak su to bila veća sredstva. Isto nam je nešto malo pomogao i Soroš Fond, i velikim delom, pored EU, uložena su i naša privatna sredstva iz naših privatnih džepova, što je vrlo važno. Od te 1993. sklapamo prvi ugovor sa gradom, 1996. konačno i taj drugi na 20 godina i nakon toga počinjemo ulagati (u prostor), uz pomoć EU i sredstvima koje sam pre naveo i našim privatnim novcima. Da bi 1998. konačno

otvorili službeno *KC Lamparna*. S tim da smo u tom periodu, od 1993. do 1998., mi tu non-stop radili programe, bez obzira na gradnju i rekonstrukciju. Tako da smo u to vreme imali 3 ili 4 međunarodne likovne radionice, 4-5 kazališno-plesnih. Mislim da nema savremenog Hrvatskog umetnika, glumca ili plesača ili glazbenika koji nije učestvovao u nekim od tih programa, odnosno radionicama i koji nije tada bio u Labinu. To je ta naša povezanost sa Hrvatskom scenom. Ona funkcioniše isključivo na tom nivou da su ljudi tu dolazili.

Mrežna saradnja i povezivanje programima

Dean Zahtila: Mi smo stalno radili. Nije da smo samo gradili *Lamparnu* i sedeli doma, i išli svaki dan gledati kako radovi napreduju. Nego svih tih godina dok se *Lamparna* nije rekonstruisala, bila je bez vode i struje. Mi smo generatore morali doneti unutra, propuštao je krov, bili su katastrofalni uslovi dok se sve nije sredilo. Mi smo imali goste umjetnike koji su učestvovali na našim izložbama, sad se mogu setiti Ganina Božića koji je učestvovao na toj prvoj (izložbi). Već 1993. radimo izložbu i u *ŠKUC* galeriji u Ljubljani. Izložbu smo radili ja, Krešimir Farkaš, Denis Zustović, Nataša Stanić i Gianino Božić koji je tad bio naš gost. 1993. je jako važna jer nam se pridružuje Masimo Savić i tada mi odlučujemo da na neki način moramo razdvojiti naše bavljenje kulturom i naše bavljenje umjetnošću. Kulturom se bavimo isključivo kao nekakvom produkcijom i političkim aktivizmom. To je naš, kako ga vi zovete, kulturni aktivizam, u okviru koga radimo produkcije, festivale, izložbe, koncerte itd., vezano za *Lamparnu*. Drugi smer je umetnička produkcija vezana za *LAE* koji smo nazvali *Metal Guru*. 1995. radimo Bijenale mladih umetnika Mediterana u Labinu i počinjemo sa raznim projektima *Metal Guru*, uglavnom u inostranstvu. U Hrvatskoj vrlo malo radimo, zato što niko nije hteo platiti ništa. Od početka smo imali stav da jedini način da umetnost opstane je da ju neko plaća. Ako ja plaćam čistačicu u *Lamparni* da mi čisti pod, a ne platim umjetnika koji radi izložbu, meni je to suludo. Isti takav odnos tražim i prema nama. Jedini razlog zbog čega mi vrlo malo nastupamo u Hrvatskoj, jedino gde smo nastupili je u okviru projekata što je radio Muzej Suvremene Umetnosti, drugo apsolutno ništa, samo jer tražimo minimum da svi ljudi koji rade, ako nas je pet - onda pet, ako nas je tri - onda tri, ako nas je dva - onda dva, da ti ljudi budu plaćeni za to što rade.

Upravljanje i odlučivanje unutar organizacije LAE

Dean Zahtila: Bez obzira što smo voleli ideju samoupravljanja, mi ipak mislimo da upravljati i reći nešto, smeju samo oni koji rade. Sistem organizacije *KUDa Labin Art Express* je bio od samog početka *totalitaristički pristup*, u smislu da ja kao predsednik udruge imam apsolutno pravo da kažem poslednju reč. Znači, moram na kraju nešto odobriti. Ali to pravo su mi dali članovi, nije da sam ja uzeo to pravo, nego oni su to hteli. Na primer, Krešimir Farkaš je jedini koji se sa mnom bavio profesionalno od samog osnivanja '91. Mi od 1991. i živimo od toga i radimo isključivo to. Insistirali smo da mi imamo veće pravo glasa od svih ostalih, i oni su se s tim složili. Zato što su ostali članovi uglavnom imali i druge poslove, npr. Denis Zusnić je radila u školi pa bi na projektima udruge provodila jedan sat dnevno. Mi smo, jednostavno naš život i rad i profesionalno bavljenje kulturom i umjetnošću kroz *Labin Art Express* totalno spojili. Naš život je postao neodvojiv od *Labin Art Express*, mi smo sve u njega ulagali. Predložili smo to, da isključivo mi donosimo odluke, i to je prihvaćeno. A on (Krešimir Farkaš), pošto nije voleo da

donosi odluke, rekao je „Deane ti odluči“. Tako smo funkcionirali i tako funkcioniramo i danas, mada nas danas ima puno više. Danas, nemojte me pogrešno shvatiti, mislim da je to zbog toga što 99% ljudi, bez obzira koliko oni bili sposobni ili ne, dragi ili ne, ljudi neverovatno mnogo vole da neko drugi odlučuje umesto njih. Nekako je to odlučivanje ljudima padalo jako teško, a ja se osećam sposobnim da mogu odlučivati i za druge. Imamo mi našu skupštinu i upravni odbor, naravno, ali recimo da moja reč važi isto tako kao i reč od upravnog odbora. Ajmo reći tako. Kad kažem da ja odlučujem, to su isključivo strateške odluke. Ja sam taj koji može reći „Ne, ja odbijam da idemo raditi tamo izložbu i kraj. Odbijam, ne želim tamo raditi izložbu. Bez obzira što ste vi svi za, ukoliko mislim da to nije dobro zbog toga i toga“. Ali moram ih uveriti, ne mogu samo lupiti šakom o sto nego moram i obrazložiti i uveriti ih da to nije dobro za nas. Ili da moram reći „dođavola, ako nisu u stanju platiti kamion dve tisuće Kuna, ja tamo ne želim ni ići. Koji je to način, koji je to odnos prema umjetniku, i umjetnosti i svetu, dođavola“.

Ponavljam, a članstvo u *Labin Art Express* nije potrebno da budete umjetnik. To je broj jedan. Zato od nas 14 koliko nas ima, samo su 3 ili 4 umjetnici. U osnovi, svi, jer sad smo u takvoj poziciji, da svih 14 ljudi koji su članovi, moraju raditi nešto. To je ta promena koju smo napravili u odnosu na nekad, jer je moralo samo formalno da nas bude 10. Mi smo totalno profesionalna organizacija, gde ljudi redovno dobijaju plate godinama. Bude nas između 5-7. Znači, 4 uvek stalno zaposlena, a ova 2-3 povremeno. Dođavola, ljudi obično odu jer im se ponudi neki bolji posao u nekoj drugoj branši, turizmu, itd i onda odu. Ali 4 nas je uvek, barem, pardon 5, zaposlenih za stalno i dvoje povremeno, ovisno od projekata.

Konflikte smo rešavali, pa nikad mi nismo imali konflikte. Ja i Krešo (Krešimir Farkaš) bi ih znali rešavati tako da bi se čak i potukli. Dobro, to je bilo jednom, ali ja i on smo bili prijatelji. Naravno da se ne mogu sad tući, recimo sada kada bih radio sa vama projekt, s vama se neću tući. Ali s prijateljem se mogu potući. Čudno, uvek ja sam, na neki način... Svi ljudi sa kojima radim, govorim za danas, su isključivo ti koji žele isto što i ja. Tako da... konflikata je stvarno vrlo malo. Ja ne pamtim. Šta se ostalog tiče, to sam vam rekao, da ja imam zadnju reč. Moram napomenuti još par ljudi koji su vrlo vrlo važni. To je Ksenia Županić, koja je živa. Ona nam se pretposlednja pridružila. Sanja Švrljuga je umrla prije jedno 2 godine. Nju je zamenio Damir Stojnić iz Rijeke. Umjetnik. I to je to. I Massimo je uvek unutra, ali s njim samo radimo na glazbi. Sad spremamo, imamo jedan gotov album, koji je gotov već jedno 7-8 godina i tek sad ćemo ga objaviti.

O angažmanu i programskoj orijentaciji

Dean Zahtila: Generalno, za svaki veći projekat mi radimo manifest. Ja i ne vidim drugi način kako bi se bavio umjetnošću, ako nisam u stanju najpre predstaviti šta ja ustvari želim. To me ponekad vrlo iznenađuje i frustrira kod puno umjetnika, da se se mogu izražavati samo kroz djelo, a ne može niko to svoje djelo na neki drugi način predstaviti, pisanim rečima, ili šta ja znam već čime. Po mom mišljenju, danas u 21. stoleću čovek više ne može misliti kroz jedan medij - da umjetnost jednostavno nadilazi žanr - ni slikarstvo, niti kiparstvo, ni video, ni film. Umjetnost je danas u 21. stoleću isključivo interdisciplinarna i može imati sve u sebi. Gotova je jedna epoha - Prošlo je vreme slikarstva. Najlepše slike su već napravljene, najlepší kipovi su već napravljeni, najbolji filmovi su snimljeni, pa šta sad ja više da slikam, vajah i pravim filmove?! Znači moram

nešto novo, i to je taj naš *Projekt Podzemni grad*. Utopija je upravo nastala zbog toga. Šta da radim drugo? Pa hajde da napravimo *društvo* kao umjetnički projekt. Grad i društvo u njemu kao umjetnički projekt. To je bio umetnički rezon zašto sve to radimo.

Više i nema mesta za umetnost, kakve galerije i muzeji. Umetnosti treba dovesti na cestu, ljudima. Stavimo je svuda, na cestu, u školu, svuda. Kakve galerije. Koji klinci idu na izložbe? Nema tih.

Zato mi danas, kada radimo izložbe, kao sada ovo Bijenale (*Bijenale industrijske umetnosti u Labinu*), nama je zaista bitan prostor u kome izlažemo kao i sama izložba, jer znamo da će ljudi ući u taj prostor, kvragu. Zar ne? Ne možeš više biti umjetnik, a ne biti prisutan. Kako da kažem, jednostavno, kad kažu kao „da li ste vi društveno angažirani?“. Pa kakva je, jebeno, današnja umjetnost, ako ne društveno angažovana?! Kakva je, jebeno, ta umjetnost? Koji kurac je to? Neka umjetnost koja nema veze ni sa čim? Šta je to? Kakvo je to pitanje, jebote? Nema umjetnosti više koja nije društveno angažovana, ili nije umjetnost. Evo, umjetnost koja nije društveno angažovana - nije umjetnost!

Projekat *Grad ispod zemlje* je totalno naša umetnička utopija kao art projekt i jedino fundamentalno delo koje mi trebamo napraviti dok smo živi na ovom svetu. Nažalost, od prvobitnih troje osnivača, dvoje ljudi je umrlo, i Graziano Kiršić i Krešimir Farkaš. 1999. godine, kada je umro Krešimir Farkaš, ja jedno dijve godine uopšte nisam znao šta da radim. Jer u osnovi, ja sam bio taj koji je bio producent, a on je bio taj koji je više bio vizionar, umjetnik, itd. Ali, pošto smo proveli toliko godina zajedno, onda sam ja morao preuzeti, nakon njegove smrti, i taj dio posla. Imao sam sreću da sam tih zadnjih godina nailazio na ljude koji su isto sve htjeli dati za tu našu ideju. Prvenstveno, govorim za *Podzemni grad*. Sve što mi radimo, u osnovi, i ovaj *centar Lamparna*, to su nama samo koraci prema tome što želimo napraviti, prema tome da se spustimo dole i da počnemo graditi grad ispod zemlje. Ja znam da neću doživjeti da bude izgrađen, ali mi je dovoljno da stavim kamen temeljac, a onda - ko zna. Grad kao grad, svaki grad nastaje tako da ima jedna kuća, pa dve, pa tri, pa četiri, pa centar i grad se gradi 20 godina, stolicima itd. Vrlo je važno da spomenem da nakon smrti Krešimira Farkaša, počinje moja saradnja sa sve više i više ljudi. To je, u biti, bio jedini način da nadoknadim taj kreativni hardcore koji mi je sad falio, nakon njegove smrti. Jer sa Massimom (Savić) radimo isključivo glazbu i performanse. Posle ću vam pokazati šta smo zadnje radili

Najveći uspeh-neuspeh LAE

Dean Zahtila: Najveći uspeh je što smo opstali toliko godina. Najveći neuspeh je da taj rudnik još nije naš.